

О. Г. КУЧЕРЯВИЙ (д-р пед. наук, проф.)
Донецький національний університет

АКМЕ-СИНЕРГЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ САМОТВОРЧОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкривається сутність концептуальної схеми функціонування цілісної системи активностей особистості у кар'єрному зростанні як структурно-рівневому процесі її професійно-культурного розвитку на різних його фазах: досягнення рівня професійної компетентності; досягнення рівня базової професійної культури і досягнення акмеологічного рівня професійної культури. Відповідне концептуальне бачення кар'єрного руху базується на синергетично-акмеологічній парадигмі професійного й професійно-культурного розвитку особистості як результатів її самотворчості та професійної творчості.

Ключові слова: кар'єрне зростання, активність особистості у кар'єрному зростанні, актуальні рівні кар'єрного зростання, фази кар'єрного руху.

Постановка проблеми в загальному вигляді

Теоретико-методологічне розуміння кар'єрного зростання особистості у більшій мірі передбачає не аналітичний, а синтетичний підхід до виявлення його структури, механізмів, закономірностей і детермінант розвитку. Проте в науковій літературі воно, як правило, висвітлюється однобічно, з позиції окремих теорій чи методологічних принципів. У цьому плані характерним є приклад висвітлення взаємодії “особистість – виробничі обставини” як умови самоефективності особистості на кар'єрному шляху з позиції теорії соціального навчання (А.Мітчелл, Д.Роттер та ін.). Або приклад дослідження різних видів професійної компетентності представниками московської акмеологічної школи (С.Макаров, Н.Афанасьєва, П.Беспалов, Н.Копилова та ін.). У численних концептуальних схемах кар'єрного руху переважають соціально-психологічні й економічні детермінанти його динамічного розвитку. Сама ж кар'єра, зокрема, з позиції діяльнісного підходу трактується як процес свідомого здійснення “професійного або посадового просування”, яке забезпечує підвищення певного соціального статусу і професійне самоствердження людини. Майже осторонь від наукового пошуку залишається загальна проблема цілісного підходу до розгляду кар'єрного зростання суб'єкта освітньої чи професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Як мінімум, можна виділити два напрями у дослідженнях кар'єри: екологічний і соціально-психологічний. Прихильники економічного напрямку до аналізу й тлумачення сутності кар'єрного зростання (З.Румянцева, М.Соломатіна та ін.) пов'язують його з рухом по службовим сходинкам, підвищенням у людини ступеня сформованості фахових умінь і навичок, розширенням її кваліфікаційних і фінансових якостей.

За результатами досліджень на підґрунті соціально-психологічного напрямку (Ю.Кулюткін, Г.Сухобська, А.Журавльов та ін.), з одного боку, кар'єра – це певна соціальна технологія, яка зорієнтована на розв'язання індивідуальних та організаційних проблем, а з другого – самореалізація індивіда, яка виявляється в просуванні або досягненні ним престижного рівня в соціумі. У рамках соціально-психологічного напрямку відповідного наукового пошуку самим поширеним є акмеологічний підхід.

Так, феномен кар'єрного зростання розглядається російськими науковцями насамперед з акмеологічних позицій. Зокрема, йдеться про акмеологічні концепції розвитку професійної кар'єри кадрів державної служби (І.Лотова), розвитку акмеологічної культури особистості (О.Селезньова), розвитку творчої готовності організатора охорони здоров'я до професійної діяльності (С.Толстов), розвитку конкурентоздатності фахівця (А.Деркач), особистісно-професійного потенціалу кадрів управління (В.Марков), розвитку ауто психологічної компетентності державного службовця (Л.Степнова).

Українська наукова акмеологічна школа представлена філософським (І.Зязюн, К.Кремень та ін.), психологічним (Г.Балл, І.Бех, В.Семиченко, В.Рибалка та ін.) та педагогічним (В.Вакуленко, Н.Гузій, О.Пехота, Г.Штомпель та ін.) напрямами. Результати аналізу акмеологічних концепцій професійного розвитку особистості дозволяють визначити такий об'єкт і предмет спеціально зорієнтованої на кар'єру акмеології: *об'єктом* є професійна культура педагогічної, юридичної,

інженерної й інших фахових діяльностей особистості, а предметом – об'єктивні закономірності організації у ВНЗ та самоорганізації професійних навчання, виховання, самоосвіти і самовиховання, а також і суб'єктивні фактори, що позитивно впливають на досягнення вершин професійної культури – здібності та талант.

Існують і вдалі спроби зробити методологічною основою розгляду кар'єрного поступу зразу два регулятиви: 1) індивідуально-розвивальний і соціально-синергетичний (М.Олександрова); 2) акмеологічний і синергетичний (О.Дубасенюк). Остання спроба стосується акме-синергетичного підходу до професійної педагогічної освіти [2].

Однак методологічні й концептуальні основи кар'єрного руху вимагають удосконалення.

Формулювання цілей статті:

1) визначити методологічний концепт дослідження кар'єрного зростання відповідно до цілісних властивостей особистості, особливостей її професійно-культурного розвитку у фаховій діяльності та специфіки й розвивального потенціалу освітнього й професійного середовища;

2) розкрити сутність концептуальної схеми кар'єрного зростання особистості на основі визначеного методологічного підґрунтя;

3) висвітлити специфіку фаз кар'єрного руху особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема цілісного підходу до розгляду кар'єрного зростання як складного особистісно-розвивального процесу знаходиться у фокусі різних методологічних регулятивів. Цей феномен пов'язаний із синтезом дії всіх психічних явищ особистості, а, отже, його дослідження не може здійснюватися з локальних позицій і знаходиться на перетині акмеологічного, синергетичного, діяльнісного й культурологічного підходів. Траєкторія їх регулятивного впливу є особистісною.

Рис. 1. Кар'єрне зростання у фокусі різних методологічних підходів

У цій особливій методологічній системі особистісно орієнтований підхід виконує системоутворювальну функцію.

Відповідна система є фундаментом побудови такої *концептуальної схеми* функціонування процесу кар'єрного зростання:

1. Особистісний вимір є стрижневим для кар'єрного зростання людини на всіх етапах її життєтворчості у юнацькому та зрілому віці.

2. У цьому вимірі руховий і регулятивний механізм кар'єрного зростання підпорядковується синергетично-акмеологічній парадигмі професійно-культурного розвитку особистості. Сутність відповідної парадигми відбивається у таких загальних положеннях: 1) принцип самотворчості особистості, її генетично й соціально обумовленої неповторності знаходиться в основі самоорганізації нею власного кар'єрного зростання як провідного його чинника; 2) у процесі самоорганізації професійно-культурного розвитку особистість як система знаходить найвище вираження своєї самотворчості в діяльності творчого характеру; 3) якісна самоорганізація професійно-культурного розвитку особистості є похідною від таких різновидів її самотворчості, як професійні самоосвіта і самовиховання, а також від актів навчальної й професійної творчості; 4) розкриття найвищих можливостей професійно-культурного розвитку особистості у великій мірі є наслідком дії об'єктивних, об'єктивно-суб'єктивних і суб'єктивних чинників.

3. З синергетично-акмеологічних позицій феномен кар'єрного зростання є творчим і нелінійним різнорівневим процесом професійного й професійно-культурного розвитку особистості на основі

самоорганізації нею самотворчості й фахової творчості, спрямованих на досягнення базової професійної культури та її вищих щабелів.

4. Вирішальну роль у кар'єрному зростанні особистості грає її активність у цьому процесі. Активність у кар'єрному зростанні має тривимірний характер, є особливою системою цілісних психічних властивостей особистості, структурними компонентами якої є *інтелектуальна, афективна і комунікативна* активності.

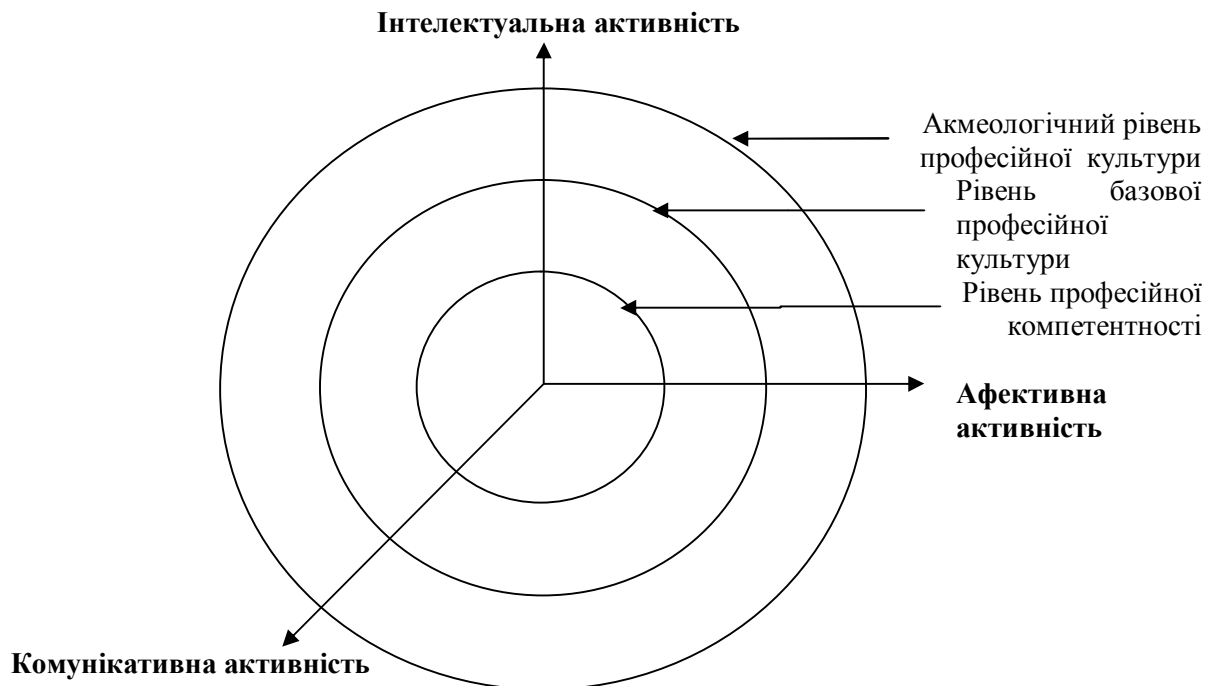

Рис.2. Активність особистості у кар'єрному зростанні як система

Інтелектуальна активність особистості у кар'єрному зростанні – це її психічне інтегральне новоутворення і цілісна властивість, яка увібравши в себе мотиваційні й когнітивні підсистеми, виконує відмінну від них функцію забезпечення культури кар'єрного зростання як самотворчості й професійної творчості її суб'єкта.

Як психічна функція суб'єкта кар'єрного зростання й особлива цілісність його емоційного й вольового складників афективна активність має і такі цілісні властивості, як: 1) здатність до регуляції процесу формування емоційно-вольового здоров'я особистості, досягнення нею різних рівнів актуального професійного й професійно-культурного розвитку; 2) здатність до сприяння процесу взаємодії особистості з професійним і власним внутрішнім світом та забезпечення на кар'єрному шляху розвитку її афективного простору – відповідних потягів, емоцій, почуттів, волі – як цілісного утворення.

Виступаючи у ролі найважливішої форми самовираження особистості як системи та засобів її професійного самоутвердження, її комунікативна активність не тільки сприяє координації та інтеграції афективної та інтелектуальної активностей суб'єкта кар'єрного руху, але й забезпечує його взаємодію з освітнім і професійним середовищем на різних етапах і фазах.

5. Система активностей суб'єкта кар'єрного зростання в процесі динамічного розвитку проходить три фази, найвищі рівні яких є рівнями актуального професійного й професійно-культурного саморозвитку. Актуальними рівнями кар'єрного зростання особистості є: рівень професійної компетентності; рівень базової професійної культури й акмеологічний рівень професійної культури.

6. Фаза досягнення рівня професійної компетентності. Підвищення початкових рівнів активності майбутнього фахівця на першій фазі його кар'єрного зростання дуже сильно залежить від якості виконання ВНЗ своїх функцій як носія соціальної ролі освітньо-розвивального середовища. Оволодіння студентами фаховими компетентностями системного і функціонального плану є похідною від реалізації педагогічним колективом вишу власних можливостей у напрямках: 1) стимулювання розвитку їх професійної свідомості та самосвідомості (забезпечення мотивації навчальної й професійної самотворчості майбутніх фахівців: внутрішнього прийняття ними як самоцінних фахових компетентностей, близьких і далеких перспектив кар'єрного руху, психолого-

педагогічних основ професійної самоосвіти і самовиховання, творчості особистості); спеціальна організація професійного самовдосконалення студентів (розробки і реалізації ними програм і планів кар'єрного зростання тощо); 2) приведення змісту навчальних планів і програм у повну відповідність з освітніми нормами-стандартами, відбитими в освітньо-кваліфікаційних характеристиках; 3) застосування у навчальному процесі особистісно-розвивальних типів (модульно-розвивального, проблемного, інтерактивного та ін.) і методів (дослідницького, частково-пошукового або евристичного, проблемного викладу) фахової підготовки й самопідготовки.

За умов реалізації ВНЗ свого освітньо-розвивального потенціалу сутнісними характеристиками цієї фази професійного розвитку особистості стають: його домінуюча регуляція професійними й моральними нормами (нормами-стандартами, нормами-ідеалами та нормами індивідуального прогресу); тенденція до поступового збільшення питомої ваги самоорганізації кар'єрного руху: навчальної творчості й професійних самоосвіти та самовиховання як самотворчих процесів.

На останніх стадіях фази може мати місце певна надмірність самоорганізації кар'єрного зростання. Вона компенсується студентом за рахунок підтримання балансу між творчим змістом зростаючої власної інтелектуальної активності та нормами фахової діяльності, які ним засвоюються.

7. *Фаза досягнення рівня базової професійної культури* передусім характеризується поступовим підвищенням ступеня усвідомленості майбутнім фахівцем потреби у свободі від безпосереднього впливу освітнього чи професійного середовища, яка починає грати для нього роль найвищої цінності. Роль інструментальних особистісних цінностей відводиться ним для самотворчості й професійної творчості.

Поставлена суб'єктом кар'єрного зростання особистісно значуща задача виходу власного саморозвитку на рівень базової професійної культури за своєю природою і характером є суто творчою. Її розв'язання пов'язується зі створенням особистістю ідейно обгрунтованої програми самопідготовки до професійної діяльності творчого характеру: системи якісно нових завдань-самозобов'язань у сфері досягнення новою акмеологічною цінністю професійної самоосвіти і самовиховання.

Досягнення базової фахової культури як мети такої програми цілком виключає переважання у самостійних фахових діях особистості адаптивних і репродуктивних елементів та передбачає оволодіння нею здатністю до професійної творчості, стрижневою особистісною цінністю.

Акт створення програми самоформування здатності до професійної творчості – індикатор підвищення рівня розвитку професійної самосвідомості особистості. На ньому відповідна програма є особливим продуктом її афективної, комунікативної й інтелектуальної активності в їх гармонійній єдності. Зокрема, похідною від емоційного переживання й переосмислення особистістю реального образу “Я” як носія характеристик базової професійної культури в аспекті встановлення його відповідності ідеальному образу. Наявність такого переосмислення – показник приросту інтелектуальної й комунікативної активності внутрішнього плану.

Щодо комунікативної активності зовнішнього плану, то вирішальним фактором у її зростанні виступає зв'язок із активністю інтелектуальною, яка прямо підпорядкована цілям самотворчості та підготовки до професійної творчості. У цьому аспекті комунікативна активність особистості спрямована на такі ціннісно-розвивальні зовнішні системи, як система теоретико-технологічних цінностей психології й педагогіки творчості, система поглиблених теоретичних і методичних положень у сфері професійного самовдосконалення.

Перші успішні спроби особистості щодо впровадження у професійному світі кращих результатів власної фахової творчості на кінцевих стадіях другої фази кар'єрного зростання вимагають у аспекті його активізації позитивної реакції на них з боку професіоналів.

8. *Фаза досягнення акмеологічного рівня професійної культури.* Якісні зміни у професійному розвитку особистості на цій фазі спричинені підвищенням регулюючого впливу на нього двох чинників – синергетичного й акмеологічного. Сутність цих якісних змін не зводиться до появи тільки нових властивостей суто професійного чи культурного розвитку, а віддзеркалюється в особливому продукті їх взаємодії – цілісних властивостях особистості акмеологічної спрямованості. До них відносяться такі: здатність до оновлення у власній самосвідомості характеру змісту цінностей ідеального професійно-культурного образу “Я”, їх повної трансформації у вершинні, акмеологічні; здатність до перетворення власних етапів професійно-культурного розвитку в структурні рівні високої самоорганізації узгодженого функціонування системи активностей особистості у кар'єрному поступі як гармонійного поєднання самотворчого й творчого процесів (у функціонуванні й розгортанні останнього вирішальним стає несвідомий фактор); здатність до повного чи часткового

задоволення потреби у самовираженні в професійному (зовнішньому по відношенні до себе) середовищі, перенесенні якоїсь частки власної надмірної самоорганізації на нього.

В останньому новоутворенні системи активностей особистості у кар'єрному зростанні на третій фазі функціонування відбивається її самотність іздатність до обміну із професійним середовищем певними продуктами, інформацією або енергією, тобто дисипативність.

Самовиражальність і самотність цієї системи за певних умов втілюються в оригінальних і неповторних продуктах фахової творчості, яка на рівні "акме" характеризується такою домінуючою фазою, як інтуїтивна.

Професійне самовдосконалення особистості перетворюється у звичку, а надмірність в його самоорганізації завдяки максимально розвиненій комунікативності переноситься у професійну діяльність, розв'язання складних проблем якої вона здійснює на основі внутрішнього творчого потенціалу, надбань у сфері оволодіння найвищими цінностями фахової культури та досвіду їх використання.

Висновки

1. Кар'єрне зростання особистості – процес і результат дії насамперед синергетичного й акмеологічного чинників формування синергетичної й акмеологічної культури майбутнього фахівця і фахівця – необхідна умова його професійного й професійно-культурного розвитку, самоактуалізації й самореалізації на робочому місці.

2. Обумовлений сукупним впливом акме-синергетичних чинників, механізм кар'єрного зростання особистості виявляється у цілісній узгодженості її активностей – інтелектуальної, афективної й комунікативної – із цілями досягнення різних рівнів професійного й професійно-культурного розвитку. Процес узгодження відповідних активностей проходять три фази під кутом забезпечення ефективності її само перетворювальної діяльності на засадах самотворчості і професійної творчості. Він вимагає від суб'єкта кар'єрного зростання як рефлексивної й аутопсихологічної компетентності, здатності до психічної саморегуляції й креативності, так і цілої сукупності нових у вимірах акмеології і синергетики цілісних властивостей: здатності до вираження власної самотності, максимально можливої свободи від зовнішнього освітнього чи професійного середовища; здатності до своєчасного оновлення в самосвідомості змісту ідеальних якостей професійного й професійно-культурного образу "Я", їх співвідношення з реальними і вдосконалення за його результатами акме-зорієнтованих кар'єрних програм та процесу самоорганізації їх виконання, здатності до дисипативності тощо.

3. Синергетична й акмеологічна культура разом потенційно можуть стимулювати формування культури кар'єрного зростання особистості, яка побудована передусім на інтенції її професійного саморозвитку – мотиваційно-смісловому утворенні системи особистісно значущих фахових цінностей й різнорівневих цілей досягнення вершин у самореалізації власних творчих можливостей.

Список використаної літератури

1. Александрова М.В. Становление карьеры педагога в территориальной образовательной системе [Текст]: монография / М.В. Александрова. – Великий Новгород: Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого, 2007. – 238 с.
2. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: монографія / за ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – 389 с.
3. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина. – М.:Изд-во РАУ, 1993. – 123 с.
4. Деркач А.А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности / А.А.Деркач, Л.Е. Орбан. – М.: Изд-вл РАГС, 1995. – 206 с.
5. Лотова И.П. Развитие профессиональной карьеры кадров государственной службы: дис. ... д-ра психол. аук: 19.00.03. – Москва, 2004. – 502 с.
6. Селезнева Е.В. Концепция развития акмеологической культуры / Е.В. Селезнева // Акмеология. – 2007. – № 5. – С.22-27.
7. Селезнева Е.В. Развитие акмеологической культуры личности / под ред. А.А.Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2004. – 206 с.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2014

О. Г. Кучерявий

Донецкий национальный университет

Акме-синергетическая концепция карьерного роста как результат самотворчества и профессионального творчества личности

В статье раскрывается сущность концептуальной схемы функционирования целостной системы активностей личности в карьерном росте как структурно-уровневом процессе ее профессионально-культурного развития на разных его фазах: достижения уровня профессиональной компетентности; достижения уровня базовой профессиональной культуры; достижение акмеологического уровня профессиональной культуры. Соответствующее концептуальное видение карьерного движения базируется на синергетично-акмеологической парадигме профессионального и профессионально-культурного развития личности как результатов ее самотворчества и профессионального творчества.

Ключевые слова: карьерный рост, активность личности в карьерном росте, актуальные уровни карьерного роста, фазы карьерного роста.

O. Kucheryaviy

Donetsk National University

Acme-Synergetic Concept of Career Growth as a Result of Self-Creativity and Professional Creativity of a Personality

Conceptual schema of functioning of integral system of personal activities in career development is described. We consider the structurally-level process of a person's professional and cultural development in different phases: reaching of professional competence level; reaching of basic professional culture and achievement of acmeological level in professional culture. Corresponding conceptual vision of career motion is based on the synergetical and acmeological paradigm of professional and professional-cultural personal development as results of his/her self-creation and professional work.

Key words: career development, personal activities in career development, actual levels of career development, phase of career motion.